

Statistikanvändning på hög nivå

En ny regering har nu suttit vid makten i Sverige under ett antal månader. Smekmånaden – om den nu kan kallas för det – är över och snart torde medborgarnas förväntningar på skatte- och bidragssystem ta sig uttryck via politiker i opposition och i media. I kommande debatter, som också kommer att påverka vilken regeringsmakt och politik vi har efter nästa val, önskar jag som medborgare att det finns så mycket fakta som möjligt bakom påståenden.

När det gäller skatter och bidrag inom offentlig sektor kan dock fakta vara svåråtkämpliga. Vi har mängder av information i våra databaser hos Skatteverket, Arbetsmarknadsstyrelsen och Försäkringskassan – mycket förvaltat av vår Statistiska centralbyrå. Varje krona som betalas ut som bidrag eller som tas i skatt är i någon mening synlig. Däremot är det en mycket stor utmaning att på ett meningsfullt sätt koppla dessa flöden till generationer av medborgare och studera fördelningspolitiska effekter. Samtidigt är det just detta som krävs för att åstadkomma bra underlag för politiska debatter och beslut.

Denna utmaning har en handfull personer vid Finansdepartementet tagit sig an. De har med hjälp av bl.a. mycket komplicerade mikrosimuleringsmodeller gjort beräkningar avseende fördelningspolitiska effekter för individer i ett livscykelperspektiv. Vid förra medlemsmötet fick vi träffa två av dem – Anna Westerberg och Tomas Pettersson. Under mötet, som ägde rum i ett fullsatt Bullerbyn på SCB, fick vi lyssna till hur nu levande generationer har påverkats av och kommer att kunna påverkas av våra offentliga skatter och bidrag. En relevant fråga är: Vem vinner och förlorar i skattekarusellen? Spänningen var stor i salen, som bestod av allt från 30- till 80-talister. Stämningen var som från en fotbollsarena, men med fler hejarklackar. Skarorna födda på 30- och 40-talet var i absolut majoritet, vilket kunde uppfattas som hotfullt av de yngre.

Domen föll. 30-talisterna och 80-talisterna presenterades som vinnare, dvs. nettoeffekten av dessa generationers betalning av skatter och erhållande av bidrag prognostiserades bli mer positiv än för övriga generationer. 40-talisterna blev förlorare. Egentligen blev alla generationer vinnare, eftersom staten delvis har finansierat transfereeringssystemen med lånade medel. Föredrags-hållarna fick många frågor. En diskussion kom att handla om 40-talisternas bundna kapital i fastigheter med mera. Kan de verkligen betraktas som förlorare, löd en fråga. Att inkludera dessa kapital i analysen har dock aldrig varit meningen. Anna och Tomas delgav dock åhörarna en fundering. När kommer våra politiska makthavare, oavsett färg, att (åter) fästa sin uppmärksamhet på det mycket stora kapital som vissa generationer sitter på? Kan politiker och chefstjänstemän hålla fingrarna borta?

Det jag främst kommer att bära med mig från detta möte, handlade dock snarare om behovet av kvalificerad kompetens för att kunna utföra liknande analyser (läs statistikanvändning). Med tekniska lösningar och finurliga statistiksystem kan vi komma långt, men aldrig i närheten av vad som endast kan åstadkommas med skarp analytisk förmåga. Gruppen vid Finansdepartementet är också ett exempel på hur olika vetenskapliga discipliner har samverkat på ett framgångsrikt sätt. Programmeringskunniga statistiker och nationalekonomer har tillsammans åstadkommit vad någon enskild disciplin inte hade lyckats med. Detta budskap skickar jag härmed till landets samtliga lärosäten. Statistikämnet är i dag djupt integrerat med andra vetenskapliga ämnen. Så bör även en stor del av landets framtida statistiker vara.

Till sist: Den 22 mars är det årsmöte i föreningen. Då kommer förslaget till en ny sammankommen förening att presenteras. Kom till mötet!

Mats Forsberg, Ordförande ■

Masterprogram i surveymetoder och officiell statistik

Som Graham Kalton påpekade vid Journal of Official Statistics 20-årsjubileum har vi under de senaste årtiondena bevitnat framväxten av ett nytt yrke: survey methodologist. I samhället, debatten och media spelar statistiska uppgifter en stor roll. Vi ser statistik över arbetslöshet, inflation, BNP, inkomstklyftor, koldioxidutsläpp, välfärd, alkoholkon-

sumtion, övervikt och mycket annat. I den senaste valrörelsen haglade olika statistiska uppgifter, som ofta var mycket svåra att ta ställning till. Privata företag använder marknadsundersökningar och medarbetarenkäter för att utveckla sin strategi. Offentliga sektorn genomför brukarundersökningar. Samhället är alltså genomsyrat av statistik.

Tyvärr är inte den allmänna kunskapen om vad som kännetecknar bra statistik lika utbredd.

Ett relativt nytt forsknings- och tillämpningsområde är analys av surveydata med observationer som har dragits med varierande inklusionssannolikheter. I t.ex. medicinsk forskning och politiska beslut som rör människors hälsa baseras analysen ofta på hälsoundersökningar där individerna dragits med inklusionssannolikheter som varierar mellan strata och där det dessutom ofta finns icke-försumbara bortfall, täckningsfel och mätfel.

Behovet av kunniga surveystatistiker är alltså stort och kommer av allt att döma att öka.

För att möta det behovet startar Statistiska institutionen vid Stockholms universitet ett masterprogram i surveymetoder och officiell statistik. Utbildningen kommer att bedrivas i samarbete med SCB och andra intressenter inom området. Programmet omfattar 120 högskolepoäng som motsvarar en utbildning på två år. Programmet har också etablerade kontakter med liknande program i bl.a. Storbritannien och USA.

Programmet inleds med 30 poäng allmänna kurser i matematik och statistik och därefter följer sex kurser om vardera 7,5 poäng inriktade mot surveyområdet. Kursen urval och estimation behandlar tekniker och teori för modern urvalsdesign och estimation som tar hänsyn till bortfall och mätfel. Surveymetoder är mer beteendevetenskapligt inriktat och handlar om hur man konstruerar frågor och frågeformulär med olika datainsamlingsätt

(webb, pappersenkät, osv.). Surveymetoder behandlar även ämnen såsom hur man undviker att bortfallet blir alltför stort och hur man utbildar intervjuare. Kursen om register och statistiska databaser handlar om hur man bygger system som skapar förutsättningar att utnyttja data som är lagrade i register utan att för den skull öka riskerna för integritetsproblem. Kursen i ekonomisk statistik tar upp nationalräkenskaper och räkenskaper för hållbar utveckling, mätning av inflation, ekonometri, tidsserier och prognosmetoder. Kursen behandlar också de speciella problem som är förknippade med datainsamling från företag. I officiell statistikproduktion går vi genom de olika momenten i produktionsprocessen för officiell statistik. Programmet avslutas med en masteravhandling under en termin som kan skrivas i samarbete med en statistikproducent.

Vi tror att utbildningen passar studenter som är intresserade av att använda statistiken till att beskriva och analysera olika förhållanden i samhället i en vid mening.

I arbetsgruppen för masterprogrammet i surveymetoder och officiell statistik ingår Folke Carlsson och Dan Hedlin från SCB; Karin Dahmström, Hans Nyquist och Daniel Thorburn från Statistiska institutionen samt Lars Lyberg som delar sin tid mellan SCB och institutionen.

Dan Hedlin ■

Standard för statistiska undersökningar!?

Det finns internationella standarder för allt: Skruvar och muttrar, elutrustning och digital kommunikation. För det mesta tänker vi inte på detta, utom när det ibland saknas en standard. Som t.ex. när vi inför ett amerikanskt elurtag upptäcker att vi glömt adaptorn hemma.

Det finns inte bara standarder för fysiska företeelser utan också för annan verksamhet; många har nog hört talas om ISO 9000 (som egentligen är en familj av standarder) för kvalitetsledning. Men visste du att det finns standarder för "ren" statistik?? Den som vill kan t.ex. ta stöd i ISO 16269-7: Statistisk tolkning av data – Del 7: Medianskattning och konfidensintervall. Det finns också gott om standarder som handlar om t.ex. kvalitetskontroll och mätningar.

Nu finns det också en internationell standard om statistisk undersökningsmetodik, närmare bestämt **20252: Market, opinion and social research – vocabulary and service requirements**. Den antogs

så sent som 2006 och som framgår av titeln är den ännu ej översatt till svenska (men översättningsarbetet har påbörjats).

Som alla internationella standarder är den frukten av ett relativt långvarigt internationellt samarbete, där en internationell arbetsgrupp har träffats ett antal gånger och diskuterat alltmer kompletta textförslag. På hemmaplan har det sedan funnits en svensk arbetsgrupp, med Lars Lyberg på SCB som ordförande. Som alltid i denna typ av internationellt arbete gäller att man får ge och ta; Sverige har inte fått igenom alla sina synpunkter, men slutprodukten är ändå ett stort steg framåt.

Vad behandlas då i ISO 20252? Först definieras ett antal termer och begrepp, från *Access panel* till *Weighting*. Själva standarden täcker hela gången i en statistisk undersökning, från planering till publicering. Eftersom en viktig användning av standarden är i upphandlingar, så ägnas stor uppmärksamhet åt frågor som hur kvaliteten i en undersök-

ning ska beskrivas och säkras. I vissa fall finns konkreta föreskrifter, t.ex. om fältarbetarnas utbildning, men i de flesta fall handlar det om sätt för en säljare och en köpare att definiera en kvalitetsnivå.

Standardens allmänna inriktning förklaras kanske enklast med ett exempel. Vad gäller urvalsmetodik föreskrivs inte någon lämpligaste ansats i olika situationer, inte ens att det ska vara slumpmässigt. Däremot stipuleras att urvalsmetoden, ramen, estimationsmetod o.s.v. ska anges klart. På motsvarande sätt anges ingen tillåten bortfallsnivå, utan att den verkliga nivån (vid sannolikhetsurval) ska rapporteras.

Kommer denna standard att påverka oss som statistiker? Ja, med största sannolikhet. Bara att den finns kommer att medföra en viss normering. Men det stora genomslaget får den förstås först om de som beställer statistiska undersökningar börjar referera till standarden, endera till vissa delar eller helt enkelt genom att ange att standarden ska gälla. Och det är också tänkbart att det kommer att finnas ett svenskt certifieringsförfarande liknande det för ISO 9000.

Ulf Jorner ■

Statistiska föreningen + Statistikersamfundet = Sant!?

Under vintern 2005/06 genomfördes en utredning om möjligheterna till ett närmare samarbete – eller kanske till och med ett samgående – mellan Statistiska föreningen och Svenska statistikersamfundet. Föreningarnas årsmöten godkände utredningsgruppens förslag om att de båda föreningarna ska gå samman till en enda organisation med gemensam verksamhet och organisation. För att gå vidare med arbetet utsåg föreningarnas styrelser tre personer vardera till en samsamarbetsgrupp som uppdrogs att ta fram ett förslag på hur en ny organisation ska se ut.

Samsamarbetsgruppen har sedan sitt första möte i december haft två heldagsmöten och dessutom flera telefonmöten. Inledningsvis ägnade sig gruppen åt att diskutera den nya föreningens syfte och verksamhet för att därefter fortsätta med mer konkreta frågor kring hur verksamheten ska organiseras och bedrivas. Det förslag som just nu håller på att slutföras kommer att innehålla ett förslag på föreningens organisation, lösningar på ekonomiska och juridiska problem i samband med samgåendet, förslag på stadgar och inte minst ett namnförslag. Arbetet kommer att resultera i en rapport och förslaget kommer att presenteras vid Statistiska föreningens årsmöte den 22 mars och vid Statistikersamfundets årsmöte i oktober. Inför respektive årsmöte kommer rapporten att distribueras till samtliga medlemmar. Rapporten kommer också att finnas tillgänglig på båda föreningars hemsidor så snart den är färdig (i början av mars).

Om båda föreningarna är positiva kan en ny organisation sjösättas i början av år 2008.

Från Statistikersamfundet deltar Hans Nyquist, Annika Lindblom och Anna Torrång. Statistiska föreningen representeras av Lars-Johan Blom, Åsa Greijer och Ulf Jorner (sammankallande).

Vad den enskilde medlemmen vinner på en sammanslagning

En förening är självklart vad medlemmarna gör den till. Detta gäller i än högre grad en nybildad förening, även om den bygger på en lång tradi-

tion. Det är alltså inte i förväg självklart vad den enskilde medlemmen kommer att vinna på en sammanslagning. Den nya föreningens infrastruktur leder förhoppningsvis till bättre möjligheter att tillvarata medlemmarnas intressen. En nystart kan även locka till ett större engagemang bland fler medlemmar.

Det är viktigt att knyta ihop teoretiker och användare – vi kan definitivt lära oss av varandra och ett större kontaktnät och djupare förståelse för statistik skapar fler arbetstillfällen. Diskussion om statistiska problem inom tillämpningsområden kan leda till nya spännande metodutvecklingar.

En sammanhållen förening ger möjligheter till:

- en högre profil i allmän debatt,
- en bättre möjlighet att agera vid uppenbart missbruk av statistik,
- en möjlighet att bli remissorgan inom statistikområdet.

En bredare ämnestäckning ger möjligheter till:

- en djupare och bredare dialog mellan statistiker och användare,
- en större möjlighet att erbjuda sektioner med olika inriktningar.

En bredare geografisk spridning ger möjligheter till:

- fler aktiviteter utanför Stockholmsområdet.

Ett större medlemsantal ger möjligheter till:

- fler och mer varierade konferenser, seminarier etc.,
- nya vidareutbildningsaktiviteter,
- lättare hitta fler eldsjälar.

En starkare ekonomi ger möjligheter till:

- högre kvalitet på service etc. för samma medlemsavgift,
- bättre hemsida och medlemsregister,
- bättre marknadsföring av ämnet.

Åsa Greijer, Ulf Jorner, Anna Torrång ■

Högre arbetslöshet – lägre sysselsättning

Det blir följden när Arbetskraftsundersökningen (AKU) ska redovisas i ett internationellt perspektiv

I regeringens budgetproposition för 2007 står följande om arbetskraftsundersökningen, AKU, skrivet.

Regeringen beslutade den 18 december 1986 om definition av begrepp i arbetskraftsundersökningarna. Beslutet innebär att heltidsstuderande som aktivt söker arbete och är beredda att ta arbete inte definieras som arbetslösa i den officiella arbetsmarknadsstatistiken. Regeringen har för avsikt att upphäva nämnda beslut så snart det kan ske med bibehållen kontinuitet och kvalitet i arbetsmarknadsstatistiken.

Ingen intresserad av arbetsmarknadsfrågor har kunnat undgå den omläggning av AKU som skett sedan april 2005. Omläggningen och alla de bekymmer och problem den medfört för användarna, är en nödvändig anpassning av den svenska AKU:n till EU:s förordningar avseende Community Labour Force Survey (LFS). I och med publiceringen av AKU från och med januari 2007 redovisas, vid sidan om den hittillsvarande beräkningen, även uppgifter i enlighet med EU:s förordningar. Dessa bygger i sin tur på ILO:s rekommendationer¹. SCB har dock sedan flera år löpande till Eurostat redovisat arbetslösheten enligt ILO:s rekommendationer, vilket också publiceras på Eurostats webbplats.

Den huvudsakliga skillnaden jämfört med "gamla" AKU är i definitionen av arbetslösa. Till dessa ska räknas nu heltidsstuderande som sökt och kunnat arbeta. För att göra AKU helt internationellt jämförbar ska också åldersgruppen som redovisas utvidgas till att omfatta 15–74-åringar jämfört med dagens 16–64 år.

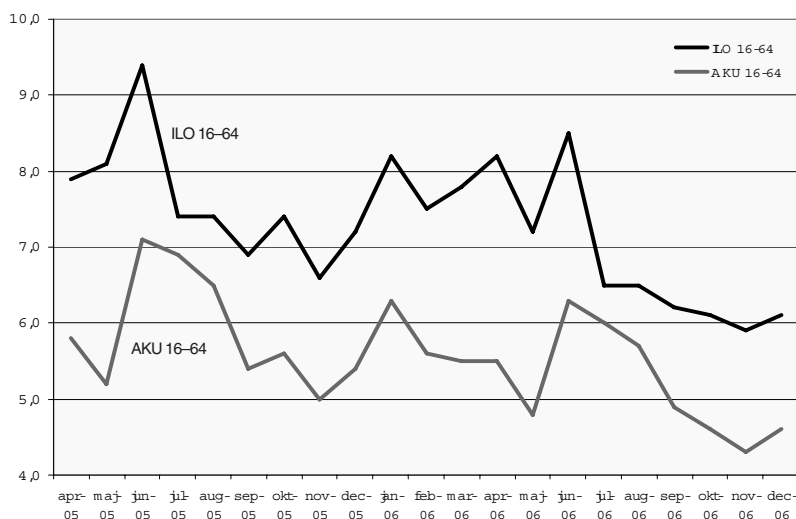
Konsekvenserna av denna förändring blir en högre arbetslöshet och en lägre sysselsättning. Förklaringen till den högre arbetslösheten är att de heltidsstuderande som sökt och kan arbeta räknas in i arbetslösheten. Däremot medför en förändrad redovisning av arbetslösheten till åldersgruppen 15–74 år i praktiken ingen skillnad jämfört med att behålla åldersgruppen 16–64 år. Skillnaden jämfört med "gamla" AKU är som minst under sommarmånaderna juli och augusti. Detta är inte heller konstigt då antalet heltidsstuderande dessa månader är betydligt färre än övriga månader på året. Den största skillnaden uppvisas under vår- och försommarmånaderna april–juni vilket är den period på året då allt fler studenter söker sig ut på arbetsmarknaden, bl.a. för att hitta sommarjobb.

För sysselsatta finns ingen skillnad i definition mellan EU:s förordningar och den svenska AKU:n. En ändrad redovisning avseende åldersgruppen får däremot större konsekvenser. För hela åldersgruppen 15–74 år blir effekten en minskad sysselsättning med mellan åtta och nio procentenheter, från ca 74 till 66 procent av befolkningen. Förklaringen är en låg sysselsättning bland 15-åringar (7,4 procent i september 2006) liksom för åldersgruppen 65–74 år (10,9 procent i september 2006).

Eurostat, EU:s statistikorgan, använder åldersgruppen 15–64 år i sin redovisning avseende sysselsatta. Med denna åldersavgränsning sjunker sysselsättningen med mellan en och två procentenheter, till 73 procent för september månad.

I diagrammet redovisas arbetslöshetsmättet enligt EU:s förordningar jämfört med den hittills gällande nationella definitionen sedan april 2005, dvs. från införandet av den EU-harmoniserade AKU.

Anders Sundström, chef för Arbetskrafts- och arbetsmiljöundersökningarna, SCB ■

Arbetslösheten enligt EU:s förordningar resp. AKU april 2005 – december 2006 i procent av arbetskraften, 16–64 år.

1) Survey of economically active population, employment, unemployment and underemployment An ILO manual on concepts and methods. ILO Geneva, 1990. ISBN92-2-106516-2